

5. Практикум по психологии профессиональной деятельности и менеджмента: Учебное пособие, 2-е изд. / Под ред. Г.С. Никифорова и др. – СПб.: Изд-во С-Петербургского университета, 2001.
6. Ричи М. Управление мотивацией / М.Ричи, П.Мартин. – М.: Юнити-Дана, 2004.
7. Ронгинская Т.И. Синдром выгорания в социальных профессиях // Психологический журнал. – Т. 23. – № 3. – 2002. – С. 85-95.
8. Maslach С. Understanding burnout: Definitional issues in analyzing a complex phenomenon // Job Stress and burnout / Eds. W.S. Paine/ Beverly Hills: Sage, 1982.

The results of experimental study of burnout for teachers of technical schools are presented in the article. It is ascertained that occupational burnout closely associates with processes of self-actualization of personality, life meanings, vocational motivation, vocational adjustment features.

Keywords: burnout, symptoms of burnout, stages of burnout, levels of burnout stages, self-actualization, life-meanings, vocational motivation, vocational adjustment.

Отримано: 6.08.2010

УДК 159.947.5

О.О. Захарко

Соціально-психологічні особливості ДЕТЕРМІНАЦІЇ ДОЗВІЛЄВИХ ПРАКТИК СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті розглянуто проблему соціально-психологічної детермінації дозвілля студентської молоді. Представлені результати емпіричного дослідження мотивації до улюбленої діяльності студентів у вільний час, визначені основні види та особливості мотивації різних дозвілєвих практик.

Ключові слова: вільний час, дозвілля, дозвільні практики, мотивація, внутрішня мотивація, самодетермінація.

В статье рассмотрена проблема социально-психологической детерминации досуга студенческой молодежи. Представлены результаты эмпирического исследования мотивации к любимой деятельности студентов в свободное время, выделены основные виды и особенности мотивации разных досуговых практик.

Ключевые слова: свободное время, досуг, досуговые практики, мотивация, внутренняя мотивация, самодетерминация.

Постановка проблеми. У наш час все більшої актуальності набуває проблема якісного використання вільного часу, як потенційного простору для самоствердження, активного прояву самостійності, ініціативи та творчості молоді. Дозвілля займає значну частину соціального життя студентів, проявляється як особливий вид діяльності, якою вони займаються тому, що вона їм подобається. Саме у цій сфері виявляється особистісний вибір людини як суб'єкта власної життєдіяльності. Можливість обирати вид заняття дає можливість по-різному використовувати ресурс вільного часу. Діяльність у вільний час може використовуватися задля досягнення короткотривалих гедоністичних цілей, відпочинку, розваги, приємного проведення часу. В той же час у деяких дозвіллевих практиках реалізуються можливості для розкриття сутнісного потенціалу, закладеного у кожній людині від народження, її самовдосконалення та самореалізації. Більшість вчених погоджуються з думкою, що саме дозвілля створює можливості для дослідження власної ідентичності, набуття знань та розвитку здібностей, формування світогляду та цінностей, є основою для соціальної активності студентів та своєрідним буфером від стресу та нудьги, що покращує фізичне та психологічне здоров'я людини. Дозвілля – явище не лише соціальне, але й психологічне, оскільки як особливий вид діяльності супроводжується певним когнітивно-емоційним станом. Аналіз соціально-психологічних чинників, що спонукають до вибору різних видів дозвіллевих практик є важливим для глибшого осмислення поведінки та досвіду студентів, створення умов для особистісного самовираження, повноцінного функціонування та досягнення психологічного благополуччя.

Аналіз досліджень і публікацій. Дозвілля як складний соціальний феномен та об'єкт вивчення різних наук, характеризується багатоманітністю підходів до його вивчення. Більшість із них можна об'єднати у три групи. Дозвілля розглядається як час, як вид діяльності і як психологічний стан.

Як правило, вчені-соціологи пропонують кількісний підхід до дослідження проблем дозвілля, при цьому воно розглядається як частина вільного часу або як вільний час [9]. Проте, такий підхід часто не звертає увагу на роль активності людини у дозвіллі. Вільний час є лише потенційним простором для реалізації вибору людини. Саме діяльність людини надає цьому часовому простору цінності та суб'єктивного значення, що визначає зміст дозвілля для індивіда. Дослідники, які притримуються цього підходу, розглядають поняття

“дозвіллева діяльність” та “дозвілєві практики” [1; 2; 6; 7]. Дана група визначень об’єднує погляд на дозвілля як особливий вид діяльності, сукупність занять, які людина здійснює у вільний час на основі можливості вибору. Погляд на дозвілля як прояв вільної активності людини створює простір для психологічного аналізу, виявлення особливостей різних видів діяльності людини, їх мотиваційних чинників та ознак. Соціально-психологічний підхід до вивчення дозвілля представлений у працях зарубіжних вчених [12; 15; 16]. Дозвілля розглядається як психологічний стан, що виникає як наслідок виконання певного виду діяльності. Основними характеристиками психологічного стану, який супроводжує дозвілля, є відчуття свободи вибору та внутрішня мотивація [15; 16]. Внутрішня (процесуальна або інтенсивна) мотивація – це прагнення до виконання певної діяльності заради самого процесу діяльності, відчуття задоволення та радості від цієї активності, а не для одержання винагороди чи внаслідок зовнішніх вимог [13, с. 56]. М. Чіксентміхалі вивчав особливості переживань, що виникають при здійсненні різних видів активності і зробив висновок, що основною характеристикою дозвілля є особливий психологічний стан “поток”, який виникає внаслідок забезпечення певних умов діяльності [12]. Е. Дісі та Р. Райан запропонували концепцію самодетермінації та внутрішньої мотивації, згідно з якою дозвілля забезпечує можливість задоволення базових психологічних потреб: прояву свободи вибору, розвитку відчуття компетентності та підтримки значимих соціальних стосунків. Така діяльність “створює можливість гри, є площиною для внутрішньої мотивації людини; представляє можливість для відновлення самооцінки, яка втрачається під час роботи багатьма” [14, с. 314]. Визначаючи внутрішню мотивацію, як провідну характеристику дозвіллевої діяльності, вчені стверджують можливість існування підтипів зовнішньої мотивації, які визначають різну міру самодетермінованості поведінки людини. Для деталізації різних форм мотивації запропоновано теорію організмичної інтеграції, на основі якої таксономію типів мотивації розглядають як континуум: від зовнішньої регуляції, інтроєкції та ідентифікації до інтеграції та повністю самодетермінованої активності [14; 17].

Отже, провідними ознаками дозвілля як виду діяльності є свобода вибору, міра самодетермінації поведінки, а також внутрішня мотивація. Внутрішня та зовнішня мотивація по-різному виявляються у різних сферах життєдіяльності. Канадський дослідник Р. Валлеранд запропонував ієрархічну модель внутрішньої та зовнішньої мотивації, яка описує особливості прояву різних підвидів

мотивації залежно від контексту діяльності чи ситуації. Цей підхід дає змогу системно представити модель мотивації різних видів діяльності. Запропонована ним модель представляє способи репрезентації мотивації особистості на різних рівнях узагальнення та враховує багатовимірність цього поняття. Вчений виділяє два типи мотивації (внутрішню і зовнішню) та амотивацію, які у різній мірі можуть виражатися на кожному рівні. Глобальний рівень мотивації (рівень особистості) – найбільш загальний рівень аналізу, який відображає мотиваційну орієнтацію особистості, визначаючи індивідуальні відмінності. Мотивація цього рівня вирізняється найбільшою стабільністю. Контекстуальний рівень мотивації (рівень життєвої сфери) представляє мотивацію людини у певній сфері життєдіяльності (навчання, міжособистісні стосунки та дозвілля). Ситуативний рівень мотивації (рівень конкретної діяльності) представляє мотивацію до конкретного виду діяльності у певний час. Мотивація цього рівня вирізняється найменшою стабільністю та відсутністю резистентності до впливу ситуативних чинників. Контекстуальний та ситуативний рівень розглядають вплив особливостей ситуації на поведінку людини та представляють погляд соціальної психології на мотиваційну сферу людини. Усі рівні мотивації взаємопов'язані між собою, оскільки розглядаються як частини загальної мотиваційної сфери [19].

Ієрархічна модель дозволяє узагальнити уявлення про мотивацію та вивчати специфіку соціально-психологічної детермінації поведінки, оскільки враховує як особливості мотиваційної сфери особистості, так і специфіку ситуації та соціального впливу.

Формулювання цілей статті. Мета даної статті висвітлення соціально-психологічного підходу до дослідження мотивації у сфері дозвілля та результатів емпіричного дослідження цієї проблеми. Це завдання реалізовано за допомогою аналізу дозвіллевих практик студентів і чинників, що зумовлюють вибір тієї чи іншої улюбленої діяльності, виявлення особливостей структури мотивації до різних видів занять у вільний час.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів. З метою виявлення соціально-психологічних особливостей мотивації різних видів дозвіллевих практик студентської молоді проведено емпіричне дослідження. У дослідженні взяли участь 320 студентів різних вищих навчальних закладів м. Львова, віком від 16 до 25 років. Для статистичного аналізу даних застосовано програмне забезпечення SPSS 14.

На першому етапі дослідження визначено зміст дозвілля молоді та виокремлено основні види дозвіллевих практик студентів. Для

цього аналізу використано поняття “улюблена діяльність”, яке повністю відображає сутнісні характеристики дозвілля та дозволяє виявити його психологічні особливості. Запропоноване канадським вченим Р. Валлерандом поняття “улюблена діяльність” визначається як діяльність, яка подобається людині і є важливою для неї, здійснюється у вільний час та займає значну його частину [20]. Студентам пропонували подумати про свій вільний час і обрати одну улюблену діяльність. Така інструкція дозволяє відобразити основні характеристики дозвілля – здійснення заняття у вільний час, наявність свободи вибору та принцип інтересу.

На основі проведеного якісного та кількісного аналізу виборів досліджуваних виявлено різні види дозвіллевих практик за змістовою спрямованістю. Для здійснення подальшого аналізу виокремлено 6 груп студентів, за видами улюбленої діяльності:

1. “Спорт” (15 % досліджуваних) – студенти, які обрали улюбленою діяльністю певні види спорту або інші заняття, що передбачають фізичну активність (відповіді “спорт”, “плавання”, “легка атлетика”, “лижі”, “айкідо”, “шейпінг”, “футбол”, “волейбол”, “баскетбол” тощо).

2. “Творча діяльність” (32,7% досліджуваних) – студенти, що обрали заняття, пов’язані із кількома видами творчості. До цієї групи увійшли підгрупи: “Художня творчість” (музична творчість (“спів”, “гра на фортепіано”, “гра на бандурі”), акторська творчість (“гра у театрі, “театр”)), літературна творчість (“пишу вірші”, “журналістика”, “пишу історії, твори” тощо), малювання та фотографування; “Прикладна творчість” (творча діяльність, що пов’язана із практичними навичками (“вишивка”, “конструювання”, “дизайн”, “кулінарія” тощо); “Танці” (різні види танців (“танці”, “вальсу”, “танго”, “бальні танці”, “сучасні танці” тощо).

3. “Навчання та робота” (9,3% досліджуваних) – до цієї групи увійшли студенти, які обрали заняття, пов’язані із активністю, спрямованою на здобуття певних знань (“вивчати іноземні мови”, “вчитися”, “навчання”, “дівчатися нове”, “вивчення психології”) чи набуття певних професійних чи інших навичок та вмінь (“консультант з краси”, “розповсюдження косметики”, “бізнес” “волонтерська допомога дітям”, “працювати за комп’ютером”).

4. “Читання” (11,9 % досліджуваних) – студенти, які люблять читати книжки, художню та наукову літературу (“читаю книжки”, “читати”, “читання”, а також “дівчатися нове”).

5. “Відпочинок” (17,8% досліджуваних) – улюбленими видами занять студентів цієї групи є все, що пов’язане із відпочинком та пасивним проведенням часу (“відпочивати”, “слухати музику”,

“дивитися телевізор”, “дивитися фільми”, “ходити по магазинах”, “сидіти в інтернеті”, “комп’ютерні ігри”, “розмова з друзями”, “спілкування”, “гуляти з друзями”, “розважатися з друзями”, “ходити на вечірки”, “прогулянки парком”).

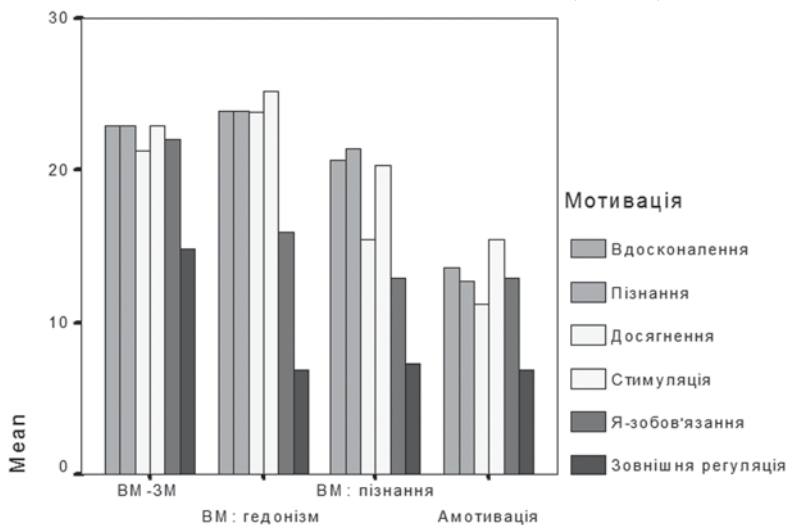
6. “Діяльність в організації” (13,4% досліджуваних) – до групи увійшли студенти, які є членами громадських, молодіжних або студентських організацій, що були цілеспрямовано відібрані з метою дослідження особливостей мотивації організованої діяльності студентів у вільний час. Це студенти, які беруть участь у діяльності студентських організацій – Студентське братство Львівщини та студентська організація BEST (Рада студентів технічних університетів Європи), а також студенти – члени молодіжних організацій, зокрема, НСОУ “Пласт”. Слід зазначити, що у цій групі була дещо змінена інструкція, діяльність в організації була відразу задана як улюблена. Цей факт враховано при інтерпретації результатів дослідження.

На другому етапі дослідження проаналізовано мотивацію дозвілля кожної із груп студентів. Для виявлення мотивації до улюбленого заняття у вільний час використовувалася шкала мотивації вільного часу Л. Пеллет’єра та Р. Валлеранда, що складається із 7 підшкал. Три шкали описують внутрішньомотивовану (ВМ) поведінку (шкала “ВМ – знання”, “ВМ – успішне виконання діяльності”, “ВМ – відчуття стимуляції”). Три інші шкали визначають підтипи зовнішньомотивованої поведінки (ЗМ), в залежності від міри самодетермінації: (“ЗМ – мотивація через ідентифікацію”, “ЗМ – інтроектована мотивація”, “ЗМ – зовнішня регуляція”). Шкала “амотивація” вказує на відсутність мотивації, відчуття безпомічності та некомпетентності.

За допомогою методів первинної обробки даних виявлено середні показники підвидів внутрішньої та зовнішньої мотивації дозвіллевих практик студентів. Здійснено порівняння середніх значень за критерієм Ст’юдента (для зв’язаних вибірок – змінних) з метою виявлення значимих відмінностей між різними типами мотивації ($p < 0,01$). Результати свідчать про те, що дозвіллеві практики студентів, як вияв небов’язкової самодетермінованої активності, здійснюються на основі внутрішньої регуляції поведінки. Студенти займаються улюбленими заняттями задля відчуття задоволення від самовдосконалення, що досягається шляхом набуття нових знань, вмінь та навичок, позитивних переживання та інтересу. Порівняльний аналіз середніх значень за шкалами виявив значимі статистичні відмінності між підвидами внутрішньої та зовнішньої мотивації. Так, мотивація успішного виконання діяльності,

виражена значно менше, ніж мотивація відчуття стимуляції, мотивація пізнання нового та мотивація самовдосконалення. Мотивація на основі внутрішнього зобов'язання більш виражена, ніж мотивація за допомогою зовнішньої регуляції, в той час як амотивація менш виражена, ніж зовнішня регуляція.

Отримані результати вказують на складну структуру мотивації дозвіллевих практик студентів, що дозволило припустити існування кількох відмінних між собою профілів мотивації. З метою перевірки цієї гіпотези застосовано метод кластерного аналізу (K-means Cluster). Для цього виду аналізу використано лише шкали, які характеризують типи мотивації, тобто шість шкал, не враховуючи шкалу “амотивації”, що відображає відсутність мотивації до діяльності. Виявлено чотири різні за змістом кластери, що відображають профілі мотивації. Профілі пронумеровано на основі зменшення загального показника мотивації дозвілля. Тобто профіль 1 – характеризує найбільша мотивація, профіль 4 – найменша мотивація. Кожен із отриманих профілів характеризується своєрідним візерунком поєднання внутрішньої та зовнішньої мотивації, вираженням тих чи інших її підтипів (Рис. 1).

Рис. 1 Кластерний аналіз підтипів мотивації дозвіллевої діяльності

Профіль мотивації 1 – “Внутрішньо-зовнішня мотивація” (Кластер 4, 89 досліджуваних) – характеризується найбільшим загальним показником мотивації дозвілля та наявністю високих показників як підтипів внутрішньої, так і зовнішньої мотивації

дозвілля. У структурі зовнішньої мотивації цього профілю більш виражена мотивація внутрішнім обов'язком.

Профіль мотивації 2 – “*Внутрішня мотивація: гедонізм*” (Кластер 1, 104 досліджуваних) – для цього профілю характерне переважання внутрішньої мотивації над зовнішньою та помітне вираження мотивації задля відчуття стимуляції, що представляє гедонічний аспект внутрішньої мотивації. Разом з тим, у цьому профілі наявні помірний рівень мотивації відчуття внутрішнього обов'язку та незначний показник зовнішньої регуляції.

Профіль мотивації 3 – “*Внутрішня мотивація: пізнання*” (Кластер 3, 87 досліджуваних) – даний профіль схожий на попередній, оскільки також характеризується переважанням внутрішньої мотивації. Проте, тут найбільше виражена мотивація до пізнання та самовдосконалення і менш виражена мотивація досягнення успішного результату. Також менші показники мотивації внутрішнім обов'язком. Загалом цей профіль представляє нижчий рівень мотивації до улюбленої діяльності.

Профіль мотивації 4 – “*Відсутність мотивації*” (Кластер 2, 46 досліджуваних) – загалом профіль вказує на незначну мотивація до обраної улюбленої діяльності. Найбільш виражена мотивація задля відчуття стимуляції, але і цей показник доволі низький, порівняно із іншими профілями.

Наявність чотирьох відмінних між собою профілів, які представляють різне поєднання підтипів внутрішньої та зовнішньої мотивації свідчить про те, що мотивація дозвіллевої діяльності студентів має складну полімотивовану структуру.

На третьому етапі здійснено аналіз і порівняння у групах студентів за видами улюбленої діяльності. Для виявлення та перевірки статистичної значимості відмінностей у мотивації різних видів дозвіллевих практик, застосовано процедуру порівняння середніх значень показників за допомогою однофакторного дисперсійного аналізу (ANOVA) – критерію Фішера ($df=7$, $p<0,01$), а також метод множинного порівняння пар середніх значень змінних за допомогою використання непараметричного критерію Тамана (Tamhane's T2) ($p<0,01$). Оскільки умовою застосування обраного нами методу є еквівалентність груп за чисельністю, для цього аналізу ми використовували 8 груп, які представляють 5 видів улюбленої діяльності та 3 підгрупи, що складають групу “творча діяльність”.

З'ясувалося, що середні значення показників внутрішньої та зовнішньої мотивації дозвілля у групах улюбленої діяльності відрізняються. Зокрема виявлено значимі відмінності між середніми значеннями внутрішньої мотивації дозвілля ($F=4,330$), зовнішньої

мотивації дозвілля ($F=4,030$), амотивацією ($F=4,735$) та підтипами мотивації – мотивацією пізнання ($F=4,551$), мотивацією досягнення ($F=10,553$), мотивацією я-вдосконалення ($F=6,789$) та зовнішньою регуляцією ($F=3,411$). Це свідчить про те, що в основі вибору дозвіллевих практик знаходяться різні соціально-психологічні детермінанти. З метою порівняння профілів мотивації студентів, що займаються різними видами дозвілля, проведено аналіз кожної із груп.

Група “Спорт”. У студентів цієї групи найбільш виражений профіль “ВМ-ЗМ” (43,8%), менш виражені профілі “ВМ” (27,1%) та “ВМ: пізнання” (22,9%) та слабо виражений показник профілю “Відсутність мотивації” (6,3%). Виявлено високі показники загальної мотивації, вищі значення мотивації досягнення, ніж у групах читання та відпочинок і менш виражену мотивацію пізнання нового, ніж у групах “Читання” та “Додаткове навчання/робота”. У цій групі також більш виражена зовнішня мотивація дозвілля, ніж у групах читання, художня творчість і танці. Студенти, які люблять займатися спортом у вільний час мають загальний високий рівень мотивації дозвілля. В основі цього вибору лежить як внутрішня, так і зовнішня мотивація, причому цей вид заняття часто є більш детермінованим зовнішніми чинниками. Діяльність здійснюється задля відчуття задоволення від досягнення результату в діяльності, успішного її виконання, задля відчуття внутрішньої необхідності або зовнішнього зобов'язання.

Група “Додаткове навчання/робота”. Для студентів, що у вільний час вдосконалюють свої професійні та інші навички, здобуваючи додаткові знання чи працюючи як волонтери або інші наймані працівники однаково характерні профілі мотивації дозвілля “ВМ” (35,5%) та “ВМ: пізнання” (32,3%), дещо менш властивий профіль “ВМ-ЗМ” (22,6%) та практично не виражений профіль “Відсутність мотивації” (9,7%). Взагалі ці студенти характеризуються вищим загальним рівнем внутрішньої мотивації та мотивації я-вдосконалення, ніж у групі відпочинок. При цьому в цих студентів спостерігається вищий, ніж при інших видах діяльності рівень мотивації пізнання нового. Зокрема, він вищий у групах “Спорт” і “Відпочинок”. Також дещо вищий рівень мотивації досягнення, зокрема порівняно із групами читання та відпочинок. У цих студентів також менше, ніж у групі відпочинок виражена амотивація.

Група “Читання”. Для студентів, які обрали улюбленим заняттям читання найбільш характерний профіль мотивації “ВМ: пізнання” (47,4%), також властивий профіль “ВМ” (28,9%) та слабо виражені два інші профілі: “ВМ-ЗМ” (15,8%) та “Відсутність мотивації” (7,9%). Загалом для студентів цієї групи характерний

високий рівень внутрішньої мотивації, зокрема вищий, ніж при відпочинку. Виявлено також найвищий рівень мотивації пізнання, ніж у всіх інших групах, зокрема у любителів спорту, танців та відпочинку. Також високий показник мотивації Я-вдосконалення, порівняно із групами відпочинок та прикладна творчість. Разом з цим, студентам, що люблять читати, властивий один із найнижчих показників мотивації досягнення, зокрема він значно нижчий, ніж у всіх інших групах, крім відпочинку.

Для студентів цієї групи також найменш властива зовнішня мотивація, зокрема значно нижчий показник цього виду, ніж у групах спорт і відпочинок. Також нижчі показники мотивації Я-зобов'язанням, ніж при спорті та амотивації, порівняно із відпочинком.

Група "Відпочинок". Для студентів, що обрали пасивні види занять, перегляд телевізора, відпочинок, прогулянки та спілкування характерні такі профілі, як "ВМ: пізнання" (33,3%), "Відсутність мотивації" (33,3%) та "ВМ-ЗМ" (26,3%). В той час мало виражений профіль "ВМ" (7%).

В цілому ці студенти характеризуються переважанням зовнішньої мотивації. Особливо виражені ці відмінності, порівняно із групами читання, художня творчість і танці. При відпочинку спостерігається також високий рівень зовнішньої регуляції, зокрема значно вищий, ніж при художній творчості та значно вищі показники амотивації, порівняно з іншими видами діяльності, крім спорту. Також нижчі значення внутрішньої мотивації, ніж в інших групах. Зокрема, мотивація пізнання, порівняно із групами читання та навчання, мотивація досягнення, порівняно з іншими групами, крім читання та мотивація Я-вдосконалення, порівняно із усіма іншими групами.

Група "Творча діяльність". Для цих студентів найбільш характерний профіль мотивації "ВМ" (48,6%), також наявні профілі "ВМ-ЗМ" (20%), "ВМ: пізнання" (19%) та менш виражений профіль "Відсутність мотивації" (12,4%). У підгрупах "Художня творчість" та "Танці" спостерігається вищий рівень внутрішньої мотивації та мотивації Я-вдосконалення, ніж при "Відпочинку". Незначний рівень зовнішньої мотивації та її підвиду зовнішньої регуляції, зокрема порівняно із відпочинком та спортом. Також значно нижчий рівень амотивації, ніж при відпочинку. У групі "Танці" також значно менше виражена мотивація пізнання нового, а у групі прикладна творчість мотивація Я-вдосконалення, порівняно з читанням. У всіх трьох підгрупах значно більші показники мотивації досягнення, ніж у випадку "Читання" та "Відпочинку".

Група "Діяльність в організаціях". У студентів-членів студентських і молодіжних громадських об'єднань переважає профіль

мотивації “ВМ-ЗМ” (44,2%), також виражений профіль “ВМ” (27,9%). Менш виражені профілі “ВМ: пізнання” (16,3%) та “відсутність мотивації” (11,6%). Загалом студенти цієї групи характеризуються доволі високим рівнем як внутрішньої, так і зовнішньої мотивації дозвілля. Значно вищим рівнем внутрішньої мотивації та її підвидів: мотивації досягнення та я-вдосконалення, нижчим показником амотивації, порівняно із відпочинком. Також спостерігається доволі високий рівень мотивації досягнення, вищий, ніж при читанні.

Загалом, результати порівняльного аналізу підтипів мотивації вказують на те, що існують відмінності у мотивації різних видів улюбленої діяльності.

Висновки із дослідження і перспективи подальших розвідок з цього напрямку. Проведене дослідження дало змогу виявити соціально-психологічні особливості мотивації дозвіллевих практик студентів і дослідити детермінацію діяльності у специфічному контексті їх соціального життя.

Виявилось, що дозвілля студентів представлено широким спектром видів улюбленої діяльності, спрямованих на набуття нових знань, розвиток певних здібностей чи навичок, фізичне вдосконалення, відпочинок та розвагу. Різноманітні види улюблених занять у вільний час можна умовно об’єднати за предметною спрямованістю у кілька груп.

Результати дослідження підтвердили припущення про те, що дозвіллева діяльність є полімотивованою, тобто у її структурі одночасно наявні різні підвиди мотивації. Загалом, результати дослідження підтверджують той факт, що дозвілля студентів – це сфера вибору та потенційного самовираження особистості, про що свідчить переважаання внутрішньої мотивації. Цей вид детермінації поведінки супроводжується відчуттям інтересу та задоволення, реалізації базових психологічних потреб у автономії, компетентності та значимих стосунках з людьми, а також відчуттям значимості діяльності, готовності вкладати зусилля для того, щоб бути успішними у ній. Незважаючи на провідне місце внутрішньої мотивації та її характеристик, у структурі мотивації дозвіллевих практик частково має місце також зовнішня мотивація, що свідчить про відносність свободи вибору та специфіку деяких видів дозвіллевих практик. При цьому йдеться не про окремі чи протилежні види мотивації, а пов’язані між собою два різні способи спонукання до діяльності. Відмінності у цих видах мотивації виявляються як відмінності у переживаннях і відчуттях, пов’язаних із виконанням діяльності, із функціональною спрямованістю та значенням діяльності для особистості. Складна структура мотивації дозвіллевих

практик відображена у змісті чотирьох профілів, які відрізняються за різною вираженістю окремих підтипів мотивації дозвілля та переживаннями, що їх супроводжують: внутрішньо-зовнішня мотивація, внутрішня мотивація: гедонізм, внутрішня мотивація: пізнання та відсутність мотивації. Кожен вид обраного улюбленого заняття характеризується особливим поєднанням цих профілів і переважанням того чи іншого з них. Так, найвищий рівень мотивації дозвілля наявний при видах діяльності, пов'язаних із спортивною активністю та діяльністю студентів у студентських та молодіжних організаціях. Для них характерні високі показники усіх підвидів мотивації, наявність як внутрішньої, так і зовнішньої мотивації, присутність мотивації внутрішнього зобов'язання. Студенти, які вирішують присвятити вільний час додатковому навчанню чи роботі, характеризуються дещо нижчим рівнем мотивації дозвілля, що зумовлено нижчими показниками усіх профілів мотивації. Проте, результати вказують на те, що вони отримують задоволення у процесі діяльності, як від вивчення нового, так і від відчуття досягнення та набуття нових вмінь. Схожою є мотивація до читання, де помітне переважання мотивації до пізнання нового та менш виражена мотивація досягнення результату, що свідчить про більш пасивний вид діяльності, що не вимагає особливих навиків та зусиль. Внутрішня мотивація, спрямована на отримання задоволення, реалізацію власного інтересу розширення свого світогляду та набуття певних умінь найбільш виражена у тих студентів, що люблять займатися різноманітними видами творчої діяльності. Представники студентської молоді, які більше за все люблять відпочивати у вільний час, характеризуються найнижчим рівнем мотивації дозвілля із наявністю амотивації. Швидше за все, такий вибір студентів свідчить про відсутність мотивації до дозвілля. Мотивація таких студентів відрізняється. Вона менш самодетермінована, ніж при інших видах діяльності. В цілому у них спостерігається байдуже ставлення до діяльності, що виявляється у низьких показниках усіх профілів мотивації.

Подальші дослідження цієї проблематики можуть бути спрямовані на більш детальний аналіз дозвіллевих практик студентів, виявлення тих особливостей особистості, які спонукають до вибору того чи іншого виду улюбленої діяльності, та визначення впливу мотивації на ефективність здійснення діяльності. Окремим перспективним напрямком досліджень є порівняльний аналіз мотивації у різних сферах діяльності студентів. Дослідження мотивації поведінки повинно проводитися у руслі соціально-психологічного підходу, із урахуванням складності та багатогранності проблеми, особистісних і ситуативних аспектів.

Список використаних джерел

1. Бочелюк В. Й. Дозвіллезнавство: Навчальний посібник / В. Й.Бочелюк, В. В. Бочелюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.
2. Воловик А. Педагогіка дозвілля / А.Воловик, В.Воловик. – Харків, 1999. – 329 с.
3. Занюк С. С. Психологія мотивації / С. С.Занюк. – К.: Либідь, 2002. – 304 с.
4. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П.Ильин. – СПб.: Питер, 2006. – 512 с.
5. Климчук В. А. Тренинг внутренней мотивации / В. А. Климчук. – СПб.: Речь, 2005. – 76 с.
6. Петрова І. В. Дозвілля у зарубіжних країнах / І.В.Петрова. – К.: Кондор, 2005. – 408 с.
7. Піча В.М. Культура вільного часу (філософсько-соціологічний аналіз) / В.М.Піча. – Львів: Світ, 1990. – 152 с.
8. Серета В.В. Один день із життя українського соціуму / В. В.Серета. // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2008. – №3. – с. 5-23.
9. Трегубов Б. А. Свободное время молодёжи: сущность, типология, управление / Б. А.Трегубов. – СПб.: Изд-во СПбГУ, 1991. – 154 с.
10. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность / Х.Хекхаузен. – СПб.: Питер; М.: Смысл, 2003. – 860 с.
11. Чирков В. Самодетерминация и внутренняя мотивация поведения человека/ Чирков В. // Вопросы психологии. – 1996. – № 3. – с. 116-132.
12. Csikszentmihalyi M. Finding flow in everyday life / Csikszentmihalyi M. – New York: BasicBook, 1997. – 144 p.
13. Deci E., Ryan R. Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions / Deci E., Ryan R. // Contemporary Educational Psychology. – 2000. – № 25. – p. 54–67.
14. Deci E., Ryan R. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior / Deci E., Ryan R. – New York-London: Plenum Press, 1985. – 371 p.
15. Iso-Ahola S., Jakson E., Dunn E. Starting, Ceasing, and Replacing Leisure Activities Over the Life-Span / Iso-Ahola S., Jakson E., Dunn E. // Journal of Leisure Research. – 1994. – Vol. 26, №3. – p. 227-249.
16. Neulinger J. The psychology of leisure: Research approaches to the study of leisure / Neulinger J. // Oxford: Charles C. Thomas, 1974. – 216 p.
17. Ryan R., Deci E. Self-Determination Theory and the facilitation of intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being / Ryan R., Deci E. // American Psychologist. – 2000. – Vol. 55, № 1. – p. 68-78.

18. Ryan R., Deci E. The Darker and Brighter Sides of Human Existence: Basic Psychological Needs as a Unifying Concept / Ryan R., Deci E. // Psychological Inquiry. – 2000. – Vol.11, № 4. – p. 319-338.
19. Vallerand R. J., Ratelle C. F. Intrinsic and Extrinsic Motivation: A Hierarchical Model / Vallerand R. J., Ratelle C. F. // Handbook of self-determination research. Deci E. L., Ryan R. M. (eds.) – Rochester: University of Rochester Press, 2004. – p. 37-64.
20. Vallerand R., Mageau G., Ratelle C., Blanchard C., Koestner R., Leonard M., Gagne M., Marsolais J. Les Passions de l’Ame: On Obsessive and Harmonious Passion / Vallerand R., Mageau G., Ratelle C., Blanchard C., Koestner R., Leonard M., Gagne M., Marsolais J. // Journal of Personality and Social Psychology. – 2003. – Vol. 85, №4. – p. 756–767.

In the article the problem of student’s youth leisure determination is presented from the social psychological point of view. Results of empirical research of motivation to student’s favorite activity are presented. Main types of activities and peculiarities of motivation to different kinds of leisure activities are defined.

Keywords: intrinsic motivation, free time, leisure, leisure activities, motivation, self-determination.

Отримано: 24.07.2010

УДК 371.9

Е.В. Зволейко

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ И СОДЕРЖАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СПЕЦИАЛИСТА ПО СПЕЦИАЛЬНОМУ ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГИЧЕСКОМУ СОПРОВОЖДЕНИЮ В ИНТЕГРИРОВАННОМ ОБРАЗОВАНИИ

У статті визначено основні напрямки і зміст професійної діяльності бакалаврів психолого-педагогічної освіти (профіль – спеціальна психологія і педагогіка) в системі інтегрованої освіти.